

НАТУРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: НОВІТНІ АСПЕКТИ

NATURALIZATION IN UKRAINE: THE NEWEST ASPECTS

Кінаш Н.Б., к.ю.н.,

доцент кафедри міжнародного, конституційного та адміністративного права

*Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Юрчишин Н.Г., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного, конституційного та адміністративного права

*Івано-Франківський навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У науковій статті, змістовно проаналізовано новітні умови натуралізації іноземців або апатридів в Україні, насамперед реалізації зобов'язання-умови про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою. Наведена теоретична характеристика стану опрацювання даного питання та перспективи проведення його науково розуміння на рівні конституційного права. Метою дослідження була проблематика сутності основних проблемних питань щодо умов набуття громадянства України внаслідок його прийняття (шляхом натуралізації). Зазначається, що сучасна динаміка розвитку міжнародних відносин, зокрема у сфері питань щодо громадянства в умовах військово-політичного конфлікту, з граничною гостротою також зумовлює потребу в нових підходах, концепціях та напрямках у сфері розвитку та вдосконалення інституту громадянства в Україні. Уточняється, що теоретико-правовий аналіз питання щодо умов набуття, механізму захисту осіб, що мають намір набутти громадянство України, викликає неабияку зацікавленість, оскільки основна проблема набуття громадянства України внаслідок його прийняття полягає у відсутності чітких стандартів його правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях. Стверджується, що громадянство є тією підставою, яка надає особі можливість володіти повним комплексом прав, свобод і виконувати обов'язки, що визначені законодавством країни. Кожна держава визначає зміст прав і свобод громадян, межі їх здійснення, встановлює заборони та відповідальність за їх порушення, визначає порядок та умови набуття й припинення громадянства. Тільки громадянин може користуватися повним обсягом прав і свобод, які надає йому держава. Резюмується те, що впровадження нових умов набуття громадянства України, зокрема як зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою сприятиме підвищенню рівня «політико-правового аспекту громадянства України», а відтак і відповідності національного громадянства міжнародним стандартам у сфері громадянства.

Ключові слова: інститут громадянства, натуралізація, умови прийняття до громадянства, зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою.

New requirements for naturalization of foreigners or apatrides in Ukraine, above all realization of the obligation-condition on passing exam on the basics of the Constitution of Ukraine, history of Ukraine and the level of knowledge of the state language are meaningfully analysed in the scientific article. The theoretical characteristics of the state of working out this issue and perspectives of conducting its scientific understanding on the level of constitutional law are presented. The purpose of the study is the range of problems of the nature of the main problematic issues related to the requirements for the acquisition of citizenship of Ukraine as a result of its receiving (by naturalization). Modern dynamics of the development of international relations, in particular in the sphere of the issues related to citizenship under conditions of military-political conflict with extreme severity is noted to also stipulate the need for new approaches, conceptions and directions in the sphere of development and improvement of the institution of citizenship in Ukraine. The theoretical and legal analysis of the issue of conditions for acquisition and mechanism of protection of individuals intending to acquire citizenship of Ukraine is determined to cause significant interest, as the main problem of acquisition of the citizenship of Ukraine through its receiving lies in the absence of clear standards of its legal regulation both on the national and international levels. Citizenship is stated to be the basis enabling an individual to possess the whole complex of rights, and freedoms and perform obligations, determined by the legislation of the country. Every country determines the content of rights and freedoms of citizens, limits of their realization, and sets prohibitions and responsibility for their violation, determines the procedure and conditions for acquiring and termination of citizenship. Only a citizen can realize the whole volume of rights and freedoms, granted by the country. It is summarized that the introduction of the new requirements for acquiring citizenship of Ukraine, in particular, the obligation to pass the exam on the basics of the Constitution of Ukraine, the history of Ukraine and the level of knowledge of the state language will improve the level of "political and legal aspect of citizenship of Ukraine", and thus, corresponding with the national citizenship with international standards in the sphere of citizenship.

Key words: institute of citizenship, naturalization, requirements for acquisition of citizenship, obligation for passing exam on the basics of the Constitution of Ukraine, the history of Ukraine and the level of knowledge of the state language.

Постановка проблеми. Нинішня динаміка розвитку міжнародних відносин, зокрема у сфері питань щодо громадянства в умовах військово-політичного конфлікту, з граничною гостротою також зумовлює потребу в нових підходах, концепціях та напрямках у сфері розвитку та вдосконалення інституту громадянства в Україні. Оскільки сучасні реалії міжнародних відносин між Україною та Російською Федерацією, зокрема в примусовому наданні російського громадянства тим громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території України, та безліч інших проблемних питань які стосуються сфери громадянства, свідчать про протиправне намагання ліквідувати українську національну ідентичність, що вимагає в нинішніх умовах співіснування запровадження відповідних заходів як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Відтак, теоретико-правовий аналіз питання щодо умов набуття, механізму захисту осіб, що мають намір набутти громадянство України, викликає неабияку зацікавленість, оскільки основна проблема набуття громадянства України внаслідок його прийняття полягає у відсутності чітких стандартів його правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Стан дослідження проблеми. Аналіз окремих проблем у сфері інституту громадянства, зокрема, умов набуття та механізм їх реалізації, а також проблеми недосконалості законодавства України у даній сфері, зумовили системну появу ґрунтовних наукових праць як українських так і зарубіжних учених, зокрема: Л. М. Альбертіні, В. Б. Авер'янова, Р. Б. Бедрія, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, Ю. Г. Барабаша, В. О. Боняк, П. О. Великоречаніна, В. П. Колісника, А. М. Колодія, В. В. Крав-

ченка, О. С. Лотюк, В. Ф. Нестеровича, А. Ю. Олійника, Я. В. Подими, Т. М. Слінько, О. В. Совгіри, І. Д. Софінської, М. І. Суржинського, Ю. М. Тодики, Т. Хаммара та ін.

Мета і завдання дослідження. Дослідити сутність основних проблемних питань щодо умов набуття громадянства України внаслідок його прийняття (шляхом натуралізації), механізму реалізації новітніх умов його набуття фізичними особами, що мають намір набути громадянство України, а також здійснити аналіз окремих положень Закону України «Про громадянство України», які потребують вдосконалення та адаптації до норм та принципів міжнародно-правового рівня.

Виклад основного матеріалу. Примітно, Загальна декларація прав людини 1948 р., закріплює положення про право на громадянство, яке є одним з основоположних прав людини в сучасному світі. Національне законодавство в галузі громадянства спирається насамперед на Конституцію України, ратифіковані міжнародні договори та Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року [1]. Вказаним законом чітко визначено, хто є громадянином України. Громадянство є тією підставою, яка надає особі, що має статус громадянина, можливість володіти повним комплексом прав, свобод і виконувати обов'язки, що визначені законодавством країни. Кожна держава визначає зміст прав і свобод громадян, межі їх здійснення, встановлює заборони та відповідальність за їх порушення, визначає порядок та умови набуття й припинення громадянства. Тільки громадянин може користуватися повним обсягом прав і свобод, які надає йому держава.

Відтак, з'ясування умов натуралізації є вкрай важливим як для конкретної держави, так і для кожної фізичної особи, яка прагне надання їй громадянства, оскільки чинне законодавство про громадянство зазнає суттєвих змін і доповнень. Окрім того, дане питання потребує глибокого та всебічного аналізу враховуючи його комплексний характер.

І. П. Прокопенко натуралізацію подає як індивідуальне надання громадянства за прохання зацікавленої особи. Принцип натуралізації є вторинним способом набуття громадянства. Даний спосіб належить до вольових, оскільки, як правило, потребує виконання певних формальностей з боку такої особи. Є три основні види натуралізації: 1) за клопотанням особи; 2) на підставі закону чи іншого внутрішньодержавного акта; 3) на підставі міжнародного договору [2, с. 163]. Отже, натуралізація змістовно передбачає виконання означених законом умов для набуття громадянства за зверненням зацікавленої особи.

Законом України «Про громадянство України», а саме у ст. 6 «Підстави набуття громадянства України», зазначається, що громадянство України набувається: 1) за народженням; 2) за територіальним походженням; 3) внаслідок прийняття до громадянства; 4) внаслідок поновлення у громадянстві; 5) внаслідок усиновлення; 6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, в дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передачі на виховання в сім'ю патронатного вихователя; 7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки; 8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини; 9) внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства; 10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України [1].

Зважаючи на наведене вище, у даній статті пропонується дослідити одну із умов, яка забезпечує набуття громадянства України (шляхом натуралізації), що передбачена у ст. 9 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року, а саме зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою.

Так, 27 квітня 2023 року в газеті «Голос України» було опубліковано Закон № 2996-ІХ «Про внесення змін до Законів України «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо умов прийняття до громадянства України» [3], що обумовлює потребу аналізу, насамперед зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою.

Відзначимо, у пояснювальній записці до вищезначеного Закону, стверджується, що метою його прийняття є, зокрема, запровадження комплексного іспиту з основ Конституції України, історії України як умови для прийняття до громадянства України. Фактично, новою умовою прийняття до громадянства України стало знання основ Конституції України та історії України. Підтверджуватись ці знання будуть шляхом складання відповідного іспиту, який має здійснюватися в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Невиконання зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України, та на рівень володіння державною мовою цими категоріями осіб є підставою для втрати громадянства України. Окрім теоретичних знань, особа має володіти державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови. До цього, достатньо було лише володіти державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування, проте змінами запроваджується складання іспиту на визначення рівня володіння державною мовою [3].

Запровадивши умову складання іспитів, законодавець передбачив і винятки з неї. По-перше, деяким категоріям осіб дозволили бути прийнятими до громадянства за умови складання іспитів у майбутньому. Це стосується наступних осіб: 1) які мають визначні заслуги перед Україною; 2) прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України; 3) які проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту або Національній гвардії України; 4) які отримали посвідку на тимчасове проживання на підставі частини двадцятої статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (особи, які надавали інструкторську допомогу підрозділам ЗСУ).

Такі особи мають подати зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою. Полягає воно у тому, що в разі набуття громадянства України особа бере на себе зобов'язання протягом двох років скласти зазначені іспити і подати документи, що це підтверджують. Невиконання такої умови є підставою для втрати громадянства України. По-друге, особи, визнані судом недієздатними, особи з інвалідністю, пов'язаною з порушеннями зору, слуху, мовлення та особи, які мають психічні розлади, приймаються до громадянства України без складання іспитів. Для цього потрібно надати відповідний медичний висновок. Також, інші зміни, які запропоновані новим Законом, дещо уточнили умови прийняття до громадянства України зокрема дітей, осіб, які мають визначні заслуги перед Україною, які проходять військову службу і нагороджені державною нагородою тощо, у зв'язку із запровадженням умови складання іспитів [3].

Вважаємо, що впроваджені зміни є доцільними, оскільки повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України внесло значні корективи у ставлення держави до інституту громадянства. Відтак, у травні 2023 року публічна петиція до Президента України з ініціативою «Вести додатковий іспит для отримання громадянства» впродовж 90 днів набрала 26 тисяч голосів громадян. У петиції зазначалося, що з 2014 року майже 52 тисячі росіян іммігрували в Україну, понад 19 тисяч вже отримали українське громадянство.

27 липня 2022 року Кабінет Міністрів України зареєстрував проєкт закону про внесення змін до Законів

України «Про громадянство України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо умов прийняття до громадянства України (№ 7606), а прем'єр-міністр України наголосив, що «громадянство України – це привілей, який потрібно заслужити знаннями й повагою до основоположних засад нашої країни» [4].

18 жовтня 2022 року Верховною Радою України було прийнято за основу зазначений урядовий проєкт Закону України (проголосувало 309 народних депутатів), положення якого передбачають укріплення вагомості та значимості інституту Українського громадянства.

На сьогодні, згідно з законом, всі охочі отримати громадянство України повинні будувати складати іспит зі знання української мови, історії та Конституції України. Необхідно зазначити, що низка сучасних демократичних держав закріплюють серед умов набуття громадянства шляхом натуралізації, таку умову як давання клятви на вірність державі. На нашу думку, дана умова була б доречною і в Україні, особливо в умовах військово-політичного конфлікту між Україною та Російською Федерацією, очевидно, це б значно сприяло підвищенню авторитету українського громадянства [5].

Зазначимо, що нове нормативне зобов'язання-умова про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою означається як письмово оформлена заява іноземця/особи без громадянства з числа осіб, які мають визначні заслуги перед Україною, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України, або які в установленому законодавством України порядку проходять військову службу за контрактом у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту або Національній гвардії України, осіб, які отримали посвідку на тимчасове проживання на підставі частини двадцятої статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», про те, що в разі набуття громадянства України він протягом двох років складе іспити з основ Конституції України, історії України, на рівень володіння державною мовою і подасть документи про складання таких іспитів [1]. Нормативне зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою поширюється на фізичних осіб (іноземців та апатридів), які прагнуть натуралізуватися за заявою.

При цьому відмітимо, що означена правова умова натуралізації не має свого впливу на осіб, визнаних судом недієздатними, осіб з інвалідністю, пов'язаною з порушеннями зору, слуху, мовлення, що підтверджується

медичним висновком, виданим компетентним органом іноземної держави або відповідним закладом охорони здоров'я України, а також на осіб, які мають психічні розлади, що підтверджується медичним висновком, виданим компетентним органом іноземної держави або відповідним закладом охорони здоров'я України. Перелік психічних розладів, що можуть бути перешкодою для складання іспитів з основ Конституції України, історії України, володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови, затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я [1]. Відповідно можна стверджувати, що зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою немає абсолютного характеру.

Висновки. Важливість узгодження нинішньої державної політики України у сфері громадянства із міжнародними стандартами зумовлена насамперед тим, що відмінності в законодавстві про громадянство у двох або більше держав можуть призвести до виникнення проблем у цій сфері та у держав у цілому. Таким чином, Україні слід вживати заходів щодо узгодження своєї зовнішньої політики у сфері громадянства та вироблення єдиних підходів до регулювання питань громадянства на законодавчому рівні в контексті європейської інтеграції.

Відповідно впровадження до Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року переліку нових умов щодо набуття громадянства України, зокрема як зобов'язання про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою сприятиме підвищенню рівня «політико-правового аспекту громадянства України», а відтак і відповідності національного громадянства міжнародним стандартам у сфері громадянства.

Нині у зв'язку з окупацією Російською Федерацією частини суверенної території України, на якій знаходяться її громадяни, певної трансформації зазнає і статус громадян України, які перебувають на цій території. Відтак постає також ряд гострих актуальних питань щодо реалізації захисту громадянства України на тимчасово окупованій національній території.

Також слід відзначити те, що забезпеченню підлягають не лише умови їх проживання, а й питання юридичного регулювання статусу громадян України, одним із елементів якого є інститут громадянства, складовою якого є умови набуття громадянства України, що стає одним із пріоритетних завдань дослідження сьогоденного часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 09.01.2024).
2. Прокопенко І. П. Філіація і натуралізація як спосіб набуття громадянства в зарубіжних країнах. *Наукові читання – 2017: науково-теоретичний збірник*. Житомир, 2017. С. 162–164.
3. Про внесення змін до законів України "Про громадянство України" та "Про забезпечення функціонування української мови як державної" щодо умов прийняття до громадянства України: Закон України від 21.03.2023 р. № 2996-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2996-20#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
4. Зеленський підписав закон про нові правила набуття громадянства України. Що він передбачає. URL: <https://suspihne.media/453204-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-novi-pravila-nabutta-gromadanstva-ukraini>. (дата звернення: 09.01.2024).
5. Кінаш Н. Б. Загальноєвропейські принципи громадянства: національно-правовий аспект реалізації: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2023. 248 с.